

Valdovų rūmų architektūros raida

Napoleonas Kitkauskas

Po trečiojo Lietuvos — Lenkijos valstybės padalinimo (1795) Vilniaus Žemutinės pilies Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai Vilniaus gubernatoriaus Jano Frieselio parėdymu buvo išgrauti. Tuo buvo siekiama greičiau atkurti Vilniaus gubernijos įvaizdį ir sunaikinti Lietuvos valstybingumo simbolį.

1831 m. sukilimo metu nū-tarta Vilniaus pilių teritorijoje įsteigti tvirtovę okupacinei rusų kariuomenei. Del tos priežasties vėl buvo griau-na daug istorinę vertę tu-rinčių pastatų: gynybinių sienų išlikę ruožai, senasis vyskupo namas, vikarų, ka-pitulatos namai, kasami tvirtovės įtvirtinimams grioviai, šalia griovių įrengiami pylimai. Išliko tik Vilniaus Katedra, varpinė bei keletas mažesnių pastatų, pritaikytų kareivi-nėms. Apie Vilniaus pilies, jų turtingą praeitį liudijantių pėdsakų mažai tebuvo likę. XIX–XX a. buvo tik Aukš-tutinės pilies rūmų ir bokštų skurdūs griuvėsiai simboliza-vio Vilniaus pilies. Pilių teritori-ja buvo mažai prižiūrima, bu-vusio arsenalo teritorijoje XIX a., o taip pat XX a. buvo rusų, vėliau lenkų, o po II pasauli-nio karo — sovietų kareivinės.

Pokario metais kai kurie darbai pilių teritorijoje buvo daromi. 1965–1970 m. atkasti Šv. Onos — Šv. Barboros bažnyčių pamatai, jų paviršiai užkonservuoti. Ilgas kareivi-nių pastatų (senasis arsenas) po rekonstrukcijos pritaikytas Istorijos ir etnografijos muziejui. Senojo arsenalo rytini-korpusas atstatytas ir pri-taikytas Taikomosios dailės muziejui.

Apie Lietuvos didžiųjų kunigaikščių (Valdovų rūmų) lie-kanų tyrimus, jų atkūrimą

dar nebuvo kalbama. Tačiau 1983 m. Architektų sąjungai paskelbus konkursą parengti Vilniaus senamiesčio ribose Nacionalinės dailės galerijos eskizinį projektą, viename iš 24 darbų siūlyta galerijai pa-naudoti atkurtus Žemutinės pilies rūmus. Recenzantai, vertinę pateiktus konkursui darbus, pareiškė: „Atkurtų ku-nigaikščių rūmų pritaikymo galerijai siūlymas įdomus, tačiau nesavalaikis. Lietuva, Vilnius — tai ne Varšuva“. Konkurso žiuri komisija ne-skyrė premijos, nors darbas vis tik pažymėjo diplomu.

1987–1988 m. buvo Atgimi-mo metai. Visuomenėje plačiau prabilta apie svarbą pažinti savo bei Vilniaus pilių praeitį. Ką tik nesenai žmo-nių dėmesį buvo pritaikę ra-diniai Katedros požemiuose. Svarstyta, spėliota, ar atkasti pirmosios Katedros pamatai yra iš Karaliaus Mindaugo laikų. Daugelis ekskursijų norėjo tuos pamatus, Katedros požemių pamatyti.

1987 m. pradėti nuodugniau tirti Gedimino kalno vaka-rinėje papėdėje stovinčio dviaukščio namo rūšiai, sie-nos. Paaiškėjo, kad XIX a. pradžioje šio pastato statybai panaudoti neišgrauti kuni-gaikščių rūmų rytų korpuso pamatai. Kartu su Sąjūdžio idėjomis žmonės prabilo, kad reikia atstatyti Žemutinės pi-lies rūmus — Lietuvos valsty-bingumo centrą — nugriautą svetimųjų. Siūlyta statybą pradėti tuoj pat. Bet tuo metu mes dar beveik neturėjome tos tyrimų medžiagos, kurią da-bar turime. Ir paminklotvar-kos metodika išakmiai reika-lauja prieš pradėdant istorinėje aplinkoje bet ko-kius darbus, atlikti nuodug-

nus tyrimus, sukaupti reika-lingą medžiagą. Todėl labai gerai, kad rūmų praktinio at-statymo darbų pradžia nusi-tėsė, o tyrimai vyko iki pasta-rojo metų. 1987 — 2002 m. buvo tiriamas maždaug 1,5 ha plotas buv. Žemutinės pilies kunigaikščių rūmų vietoje, jų aplinkoje.

Pirmykštis reljefas Gedi-mino kalno vakarinėje papėdėje.

Vakarinėje ir pietinėje aukštutinės pilies (Gedimino kalno) papėdėje žemės pa-viršius dabar beveik lygus, tik su nedideliu nuolydžiu žemėja į pietvakarių pusę. Aukščių skirtumas tarp H abs. 95.20 m ir H abs. 93.50 m altitudžių. Prieš 600–700 metų žemės pa-viršius čia buvo kitoks. Gedi-mino kalno vakarinė papėdė buvo į vakarus ištįsusio kyšulio formos, tas kyšulys siekė Arkikatedros pietvaka-rinį kampą bei varpinę. Kyšulys buvo 3–7,5 m aukščio, iš pietų, vakarų ir šiaurės ji juosė senoji Vilnios vaga. Ši vaga vadinta kairiaja, o tarp Gedimino kalno ir Kreivosios pilies kalno iki šiol tebesanti Vilnios vaga vadinta dešini-ja. Pastaroji, geologų nuo-mone, iškasta XIII a. paba-igoje ar XIV a. pradžioje. Abie-ju Vilnios atšakų — kairiosios ir dešinėsios — vietą XVIII a. pradžioje gana tiksliai rodo Johano Georgo Maksimilijano fon Fiurstenhofo apie 1725–1737 m. sudarytas Vilniaus planas. Kyšulį iš rytų saugojo Aukštutinės pilies (Gedimino) kalnas.

Per pastaruosius kelis de-šimtmečius Žemutinės pilies teritorijoje atliktų geologinių, archeologinių ir architek-tūrinių tyrimų analizė rodo, kad Vilnios kairiosios vagos vieta, kaip parodyta J.G.M. Fiurstenhofo plane, nėra pirminė. Nustatytos žemiausios reljefo vietos, ku-riomis, be abejonės, tekėjo pir-mykštė Vilnia. Ši Vilnios vaga buvo gerokai arčiau kyšulio pietinio šlaito.

Pirmykščio reljefo vaizdą ruožte tarp Arkikatedros ry-tinės sienos ir Aukštutinės pi-lies (Gedimino) kalno ypač lei-do patikslinti Lietuvos Di-džiųjų kunigaikščių rūmų ter-ritorijos, jos kultūrinį sluoks-nių, siekiančių iki 6–8 m. storį, 1987–2002 m. tyrimai. Jų metu pirmykštis žemės pa-

viršius čia buvo pasiektas daugelyje vietų. Buvo sudary-tas rūmų aplinkoje buvusio pirminio reljefo izohipsių pla-nas.

Gedimino kalno vakarinėje papėdėje kyšulio pradžia siau-ra: ties rūmų korpuso pietine siena, A rūšio zonoje, kyšulio plotis viršuje yra vos 7 metrai. Už 15 m į vakarus kyšulio paviršius H abs. 94.00 m altit-udės lygyje praplatėja iki 18 metrų. Dar toliau į vakarus kyšulio viršus pamažu žemėja ir ties kunigaikščių rūmų va-karų korpuso rytine siena pažemėja net trimis metrais, toliau — nusitęsia po Arkika-tedros centrinę dalimi. Kyšulio abiejų šoninių šlaitų — pietinio ir šiaurinio — žemėjimas gerokai ryškesnis. Pietinio ir šiaurinio šlaitų nuolydžio kampai siekia 20–22°.

Kyšulio forma nulėmė čia statomų ankstyvųjų pastatų ir vėlesnių jau renesansinių rūmų korpusų išsidėstymą, taip pat renesansinių rūmų trapecinę vidaus kiemo formą. Per kyšulį išveskime są-lyginai išilginę ašį. Už 50–60 m į pietus nuo jos yra žemiausia pirminio reljefo vieta — H abs. 87.00 m. Tai Vilnios kairiosios atšakos pir-mykštės vagos ašis. Renesan-sinių rūmų pietryčių kampas nuo pastarosios vagos ašies buvo nutolęs maždaug per 26–29 m, o pietvakarių kampas — per 7–10 m.

Senoji Vilnios vaga maždaug ties Arkikatedros varpine ap-juosusi vakarinį kyšulio galą, pro Arkikatedros Valavičių koplyčią darė posūkį šiaurės rytų link ir, paklusdama tuometiniam reljefui, glau-desi prie kyšulio šiaurės rytų šlaito, priartėjo prie Gedimino kalno erozinės griovios. Nuo Arkikatedros zakristijos šiau-rės rytų kampo iki Vilnios se-nosios vagos tebuvo apie 50 metrų. Žemiausi pirminio žė-mio paviršiai, siekiantys H abs. 86.00 m altitudę, tebe išsidėstę po naujojo arsenalo pietvakarinėje dalimi. Nuo čia senoji Vilnios vaga suko į šiaurę ir jungėsi su Nerimi.

Didžiųjų kunigaikščių rūmų teritorijoje atkastų pietų kor-puso rūšių viduje grunto vandens paviršius šiuo metu rastas ties H abs. 90.70–91.10 m altitudėmis.

Šis grunto vandens lygis faktiškai sutampa su kuni-gaikščių rūmų išlikusių grin-dų lygiu. Tačiau prieš 600–700 metų grunto vanduo čia buvo 3–4 metrais žemiau. Grunto vanduo pakilo tik tada, kai XVIII a. buvo užpilta žemėmis ir griuvenomis visa kairioji Vilnios vaga. Į vaka-rus (dabartinėje Katedros aikštėje) ir į rytus nuo kuni-gaikščių rūmų (kyšulio šlaito apačioje) rasta nemažai medi-nių pastatų liekanų, kurių medinės grindys yra išlikę 1,5–2 metrais žemiau grunto vandens dabartinio lygio. Vandeniui užpilamų grindų niekas neįrenginėja. Visa tai

Dr. Napoleonas Kitkauskas (pirmasis iš dešinės) aiškina lankytojams Valdovų rūmų atstatymo darbų eigą.

akivaizdžiai liudija, kad kyšu-lio papėdėje XIII–XIV a. buvo palyginti sausa. Kol čia tekėjo senoji Vilnia, ji labai gerai drenavo vandenį.

Pagal ligšiolinių tyrimų duo-menis Gedimino kalno vaka-rinės papėdės kyšulio viršuje bei jo aplinkoje jau nuo mūsų eros pirmojo tūkstantmečio vidurio buvo nemaža gyven-vietė. Tai liudija kyšulio vir-šuje žemutiniame kultūri-niame sluoksnyje randamos puodų šukės su grublėtu pa-viršiumi. Galima tikėtis, kad šios gyvenvietės įsikūrimo datą ateities tyrimai patiks-lins, nes Aukštutinės pilies aikštelės viršuje esama gyven-vietės, buvusios I tūkstant-metyje pr. Kr. pėdsakų.

Ankstyvieji mūriniai statiniai kyšulio viršuje ir jo pietiniame šlaite

Kada pradėti statyti mūri-niai statiniai kyšulio viršuje ir jo pietiniame šlaite? 1987–2002 m. tyrimų metu rasta nemažai jų liekanų, kurios sąlyginai žymimos indeksais M1, M2, M3 ir t.t. Mūrai M1, M1 A, jų sandūroje apvalaus bokšto liekanos ir bokštas M20 — tai atitvarinės sienos ir bokštai, riboję kyšulio vir-šuje buvusius pastatus nuo Žemutinės pilies teritorijos šiaurinės dalies: jie statyti šiauriniame ir vakariniame kyšulio aikštelės pakraščyje, kyšulio šiaurinio ir vakarinio šlaito viršuje. Kyšulio centre stovėjo M2 ir M3 pastatai. M3 pastatas turėjo 0,7 m gylio pusrūsį, o M2 pastato rūšys buvo 1,6–1,7 m gylio. Abu pas-tatai (M2 ir M3) turėjo ant-žemines dalis, kurių kai ku-ris vidaus patalpos buvo dengtos skliautais. Jų griuve-nose, nukritusiose tinko ga-balėliuose randama spalvinio dažymo žymų.

Pietiniame kyšulio šlaite ir pašlaitėje tyrimų metu rasti šie ankstyvųjų mūrų fragmen-tai: M4, M4 A, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M19. Artiau-siai Vilnios senosios vagos yra buvę M4 A, M5, M10, M11, M13 ir M15 mūrų liekanos. Kai buvo pastatyti šie stati-

niai, žemės paviršius ties jais buvo H abs. 88.90–89.00 m al-titudžių lygyje. Taigi netoliese esančioje Vilnios senajoje va-goje vandens lygis tuo metu turėjo būti bent 1m žemiau, t.y. žemiau H abs. 88.00 m al-titudės.

Visų aukščiau sumintų stati-nių antžeminių dalių sienų paviršiai mūryti plytomis, ku-rių perriša baltiškoji (ven-dinė), t.y., kad netinkuota mū-ro paviršiuje kiekvienoje hori-zontalioje plytų eilėje greta dedamos dvi plytos ilgosiomis kraštinėmis ir viena plyta — trumpąja kraštine. Šio sta-tybų metodo plytų kraštinių ilgio su plotiu santykis lygus arba mažesnis už 2. Plytų vidutinis dydis 31,5–32x16x9 cm.

Tyrimų metu ankstyvųjų mūrinių statinių rasta žė-miausiose pirmykščio reljefo vietose. Keletas jų buvo staty-ti kyšulio šiaurės vakarų pa-šlaitėje prie pat Vilnios seno-sios vagos ar net tos vagos vie-toje. Čia 1995–1999 m. atkas-tos vartų bokšto M22 ir ati-tvarinės gynybinės sienos M23 liekanos. Be to, čia atkas-ta M26 siena. Visi šie statiniai taip pat priklausė ankstyvajai mūro statybai, kai dar buvo naudojama baltiškoji (vendinė) plytų perriša. Tačiau šių mūro liekanų plytų kraštinių ilgio su plotiu santykis yra di-desnis už 2. Turime akivaizdų faktą, kai keičiantis plytų kraštinių dydžių santykiui, jos vis dar tebejungiamos (vendin-iau) baltiškoju jungimo bū-du. Jau nebetoli iki gotikinio plytų jungimo būdo Vilniaus statybose pasirodymo.

Mūrai su vendine plytų per-riša (Lietuvoje šis plytų per-rišos būdas vadinamas bal-tiškoju) datuojami nuo XII a. pabaigos iki XIV a. vidurio, kada iš tiesų buvo perkelta Vilnios senoji vaga į tą vietą, kurioje ji vaizduojama J.G.M. Fiurstenhofo plane? Kada prie Vilnios naujosios vagos buvo pastatyta ikonografijoje vaiz-duojama Žemutinės pilies di-džiojo aptvaro gynybinė siena? (didžiojo aptvaro sienos ilgis buvo per 1 km). Apatinė jos dalis šiandien taip pat slūgso po žeme.

Kartais net iki XIV a. paba-igos. Pvz., Danijoje Ringstete 1168 m. pastatyta pirmoji bažnyčia naudojant vendinę plytų perrišą. Maždaug tuo pat metu pailgos, storos plytos pradėtos naudoti Bavarijoje, Vokietijos šiaurėje. Lenkijoje ir Čekijoje sakralinių pastatų statybai degtos storosios ply-tos pradėtos naudoti XIII a. pirmaisiais dešimtmečiais, o pasaulietinėje statyboje — nuo XIII a. vidurio. Rygoje išikūrus kalavijuotų ordinas jau XIII a. pradžioje miesto sienai bei pirmiesiems mūro pastatams naudojo pailgas, storas plytas. Ką tik sumintų šalių visuose XII–XIII a. pas-tatuose plytos sienų pavir-šiuose jungtos vendine per-riša. Gudijoje XIII a. antrojoje pusėje bizantiškąja plona ply-ta (plinta) pakeičia Vakarų Europai būdingos didelių ma-tinų storosios plytos. Plytų perriša ir čia vendinė. Vakarų Europoje (taip pat Lietuvai kaimyninėje Lenkijoje, Rygo-jė) ir XIII–XIV a. pastatuose dažniausiai sutinkami plytų ilgiai buvo 27–31 cm, plotiai 13–14 cm, storiai 7,5–9,5 cm.

Vilnios senosios vagos perkėlimas plečiant Žemutinės pilies teritoriją

Kada iš tiesų buvo perkelta Vilnios senoji vaga į tą vietą, kurioje ji vaizduojama J.G.M. Fiurstenhofo plane? Kada prie Vilnios naujosios vagos buvo pastatyta ikonografijoje vaiz-duojama Žemutinės pilies di-džiojo aptvaro gynybinė siena? (didžiojo aptvaro sienos ilgis buvo per 1 km). Apatinė jos dalis šiandien taip pat slūgso po žeme.

Nukelta į 2 psl.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Dr. Napoleonas Kitkauskas išsamiai nušviečia Valdovų rūmų architektūros raidą. — 1 psl. ir 2 psl.

Kanados lietuvių dailininkų paroda Čikagoje. Prisimintas žurn. Br. Kviklys. Lietuviškas filmas Italijoje. — 3 psl.

Dailininkai kuria istorinius paveikslus. — 4 psl.

Lietuvos pašto 500,000 tiražu išleistas 1 Lt pašto ženklas „Atstatome Lietuvos valdovų rūmus“.

Dalis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antspaudų, kurių restauravimu rūpinasi Valdovų rūmų paramos fondas.

Akrobatinio skraidymo čempionas Jurgis Kairys per paramos vakarą, kuris buvo skirtas gobeleno „Saliomono turiai“ restauravimui.

Valdovų rūmų architektūros raida

Atkelta iš 1 psl.

Didžiojo aptvaro sienų su gynybiniais bokštais liekanos šiandien atskleidė vietose jau tirtos, apmatuotos. Svarbu pažymėti, kad ir Žemutinės pilies didžiojo aptvaro mūro sienose plytų perriša dar baltiškoji (vėdinė), tačiau ir čia beveik visur kraštinių santykių didesnis už 2.

Turėdami šiuos natūros tyrimų duomenis, darome išvadą, kad nuo Gedimino kalno papėdės vakarinio kyšulio Vilnios senoji vaga buvo perkelta toliau tuo metu, kai XIII a. pabaigoje ar XIV a. pradžioje buvo pertvarkoma Žemutinės pilies teritorija ir kai buvo iškasta Vilnios dešinioji atšaka tarp Gedimino kalno ir Kreivosios pilies (Plikojo, Trijų kryžių) kalno. Tik po to tapo nereikalinga Vilnios senoji vaga, ją užpylė žemėmis, ir jos vietoje pastatė vidinę Žemutinės pilies teritorijos sieną M23, sieną M26, vartus M22 ir sieną su kontrforsais M25.

Pertvarkant Vilnios upės deltoje buvusias pilies, plečiant Žemutinės pilies teritoriją, pirmiausia vadovautasi gynybos sumetimais. Maždaug 13,5 ha teritoriją iš visų pusių reikėjo apjuosti vandenimis, prie jų išmūryti gynybines sienas. Matyt, tik po to, kai buvo iškasta Vilnios dešinioji vaga, į naują didįjį gynybinį mūrų sienų aptvarą įjungta vėlesnė arsenalo teritorija. Naujausi natūros tyrimai atskleidžia dar vieną svarbų faktą: didžiojo gynybinio aptvaro mūro sienos vėl buvo storinamos ar greta jų mūrijamos antrosios lygiagrečios. Storintos ir aptvaro šiaurės rytų kampe buvusio bokšto sienos. Matyt, gresiant kryžiuočių ordino riterių antpuoliams, stiprinti sienas buvo aktualu.

Svarbu pastebėti, kad Vilniaus Aukštutinėje pilyje jos vakariniame bokšte ir ten išlikusių gotikinių kunigaikščių rūmų sienų liekanose baltiškosios plytų perrišos nerasta. Čia plytos ristos gotikine tvarka, kai mūro paviršiuje kiekvienoje horizontalioje eilėje greta dedamos viena plyta ilgiaja kraštine ir viena — trumpąja kraštine. Gotikiniam mūre plytų kraštinių ilgio su plociu santykis didesnis už 2. Baltiškosios plytų perrišos nėra ir Trakų pusiasalio pilies (XIV a. antroji pusė) bei Trakų salos pilies (XIV a. pabaiga — XV a. pradžia) sienų mūre.

Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios, statytos apie 1370—1380 m., sienose taip pat plytų perriša gotikinė. Mūrų raidos Lietuvoje specialistai teigia, kad mūsų šalyje gotikinė plytų perriša pradėta naudoti nuo XIV a. antrosios pusės. Iki tol vyravo baltiškoji (vėdinė) perriša.

Apie sostinės vietą XIII a.–XIV a. pradžioje

Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių pirmąją sostinę karaliai laikoma Kernavė, joje yra net keturi piliakalniai; pastaruoju metu šalia jų Pajautos slėnyje tyrinėjama Kernavės pilies teritorija ir kai buvo iškasta Vilnios dešinioji atšaka tarp Gedimino kalno ir Kreivosios pilies (Plikojo, Trijų kryžių) kalno. Tik po to tapo nereikalinga Vilnios senoji vaga, ją užpylė žemėmis, ir jos vietoje pastatė vidinę Žemutinės pilies teritorijos sieną M23, sieną M26, vartus M22 ir sieną su kontrforsais M25.

Daug lėšų ir darbininkų reikalaujančius mūrų statybos darbus pajėgė vykdyti tik centralizuota valdžia, tik Didysis kunigaikštis. Tokiems darbams galėjo būti naudojami ir belaisviai. Žinoma apie Traidonio žygius į kalavijuočių ordino žemes Latvijoje bei į Lenkiją. Gediminas, išleisdamas dukrą Aldoną už Lenkijos karaliaus Kazimiero, leido grąžinti į Lenkiją 20,000 lenkų belaisvių. Be abejo, belaisviai, būdami Lietuvoje, privilegavo darbus dirbti. Plečiant Vilniuje Žemutinės pilies teritoriją, kasant naujas Vilnios upės vagas, mūrijant didįjį gynybinį virš 1 km ilgio aptvarą, Didžiojo kunigaikščio valia galėjo darbuotis ir belaisviai. Bet šie mūro darbai buvo daromi Vilniaus pilyje, o ne Kernavėje. Taigi, kur XIII a. antrojoje pusėje bei XIV a. pradžioje buvo Lietuvos valstybės sostinė? Kur galėjo tuo metu reziduoti mūsų Didieji kunigaikščiai? Apie neabejotiną Gedimino rezidenciją Vilniuje rašytiniai šaltiniai kalba tik nuo 1323 metų. Bet kas buvo anksčiau?

Kuriam mūsų Didžiajam kunigaikščiui reiktų priskirti randamus ankstyvuosius mūrų Žemutinėje pilyje? Jų apimtis to meto sąlygomis tikrai didelė, liudijanti apie šalies vadovų ypatingai didelį dėmesį šiai vietai.

Maždaug tuo pat metu buvo mūrijami kaimyninių Senųjų Trakų, Medininkų, Lydos bei Kreivosios pilių aptvarai. Apie jų buvimą XIV a. pirmaisiais de-

šimtmečiais kalba istoriniai šaltiniai. Vilniaus Žemutinės pilies aptvaras buvo gerokai didesnis, be to, jo viduje jau buvo statomi mūriniai gyvenami pastatai, kurių nerasta anksčiau išvardintose pilyse. Taigi, pirmenybė mūsų Didieji kunigaikščiai teikė Vilniui. Matyt, čia, Žemutinėje pilyje, buvo mūsų besikuriančios valstybės pagrindinis administracinis centras. O greta ir dvasinis centras — pradžioje pagoniška šventovietė (šventykla), vėliau jos vietoje — krikščioniškoji. Lietuvos metraščiai, istorikai J. Dlugošas ir M. Strijkovskis nurodo, kad Vilniuje kartu su pagonių šventykla yra buvusios didžiųjų kunigaikščių degintuvės. Iki šiol degintuvų pėdsakų dar nerasta.

Neatskiriama Vilniaus pilių gynybinio komplekso dalis buvo Aukštutinė ir Kreivoji pilies. Kreivąją pilį 1390 m. kryžiuočiai sudegino, po to ji neatsikūrė. Aukštutinė pilis įtvirtinimus turėjo žymiai aukštesnius negu Žemutinė. Iš pradžių ji buvo pilies slėpėtuvių tipo, į ją pavojus atveju subėgdavo apylinkių žmonės. II tukstantmečio po Kr. pradžioje Aukštutinė pilis buvo sustiprinta, tačiau jos gynybinės aptvaros dar buvo iš žemių ir medžio konstrukcijų. Mūro aptvaras su bokštais pagal dabartinius duomenis pradėtas statyti XIV a. antroje pusėje.

Siemet minime Mindaugo karūnavimo Lietuvos karaliumi 750 metų sukaktį. Gedimino kalno vakarinėje papėdėje kyšulio viršuje bent dalies mūrinių įtvirtinimų bei pastatų statybą galima susieti su Mindaugo viešpatavimo metais. Greta, kyšulio vakarinėje dalyje, kaip liudija prieš 20–30 metų surastos liekanos yra buvusi XIII a. viduryje statyta katedra. Joje Mindaugas turėjo būti karūnuotas Lietuvos karaliumi.

Mūsų kaimyninės šalies Gudijos (Baltarusijos) kai kurie istorikai bando teigti, kad Mindaugas 1263 m. karūnuotas Naugarduke. Anot jų, Naugardukas buvęs Mindaugo valstybės sostinė. Tačiau pastarojo mero Vilniaus pilių teritorijos tyrimai leidžia spręsti, kad realiausia vieta Mindaugo karūnacijai, jo sostinei buvo Vilnius.

Reikia pažymėti, kad Vilniuje, o juo labiau Žemutinės pilies teritorijoje, tarp atkurtų senųjų mūrinių pastatų su baltiškoja (vėdinė) plytų per-

riša nerasta mūro su bizantiškai architektūrai būdingomis plonosiomis 3 cm storio plytomis (taip vadinamomis plintomis). Taigi Vilniuje XIII–XIV a. dirbo mūrininkai išmokę savo amato Vakarų, o ne Rytų Europoje.

Valdovų rūmai XV–XVII amžiuose. Jų liekanos

Rašytiniai šaltiniai liudija, kad Vilniaus pilis kartu su Katedra nukentėjo 1419 m. gaisro metu. Netrukus buvo pastatyta žymiai didesnė Katedra, ji buvo gotikinė, fasadai netinkuoti, raudonų plytų, šoninės sienos išorėje rėmė aukšti kontrforsai.

Kas atsitiko su anksčiau aprašytais pastatais, buvusiais į rytus nuo Katedros? Dabar jų, matyt, buvo suremontuota. Tačiau kyšulio pietiniame šlaite buvę pastatai už kurio laiko nugriauti. Dar nepavyko nustatyti, ar pietiniame šlaite buvusius pastatus sugriovė tuoj pat po 1419 m. gaisro, ar vėliau — Kazimiero ar net Aleksandro valdymo metais. Galima prileisti, kad tai padarė Aleksandras, nes jis daug laiko praleido Vilniuje. Istoriniai šaltiniai taip pat mini nemažą jo statybas Vilniuje. Senuosius pastatus nugriovė ir jų vietoje statė naują gotikinį, kurio pietinės dalies ilgis siekė iki 75 metrų, o rytinės dalies — iki 25 metrų. Šio pastato sienų storis buvo 2,1–3 metrai, iš vienos pusės sienas rėmė iki 4 m ilgio mūrbutanai, kurių masė turėjo būti arkinėmis sąramomis perdengtos angos, o ties jomis iš kiemo pusės atviri mediniai praėjimai ir rūmų aukštų patalpos. Panaši atvirų praėjimų sistema yra išlikusi Lenkijos Niepoloniku pilyje. Šių rūmų pietų korpuso vakarinės dalies išorėje taip pat buvo kontrforsai. Rūmų rūsius, pirmo ir antro aukšto patalpas dengė skliautai, rytų korpuso rūsio ir pirmo aukšto patalpų viduryje buvo po stulpą, į kurį rėmėsi kryžminiai skliautai. Tai dar gotikos akivaizdžios žymės.

Šių gotikinių rūmų išorės sienos buvo netinkuotos. Rasta langų bei durų aprėminimo profilių plytų, skliautus puošusių plytų. Sienos ir skliautų sandūros buvo dekoruojamos spalviniais ornamentais, dažomos. Krosnims buvo naudojami glazuruoti kokliai.

Šio laikotarpio rūmų kiemas iš šiaurės bei vakarų pusės dar uždarė senoji M1 ir M1 A siena su jos sandūroje stovinčiu bokštu M20.

Valdant šali Žygimantui Senajam ir Žygimantui Augustui, rūmai buvo perstatomi, plečiami. Senoji siena M1 ir M1 A bei bokštas M20 nugriauti, pastatyti rūmų šiaurės ir vakarų korpusai, pristatytas rūmų rytų korpuso šiaurinis platesnis galas. Rūmų

kiemas įgavo netaisyklingos trapezijos formą. Rūmų pietų korpusas ir prie jo buvusi rytų korpuso pietinė dalis nutinukuota, gal net vienu aukštu paaukštinta. Langų bei durų apvadams, karnizams pradėti naudoti klasikinę architektūros ordierų profilai. Interjerus vėl puošė krosnys su ornamentuotais įvairiaspalviais kokliais, gobelenais. Prie rūmų gotikinės dalies iš kiemo pusės buvusius mūrbutanus nugriovė, o prie pietų korpuso šiaurinės sienos įrengė arkines kiemo galerijas. Rūmų stogai buvo uždengti plokščiomis čerpėmis, grindys — iš klotos keraminėmis plytelėmis, natūralaus akmens plokštėmis, kai kuriose patalpose jos buvo iš medžio. Šio laikotarpio rūmų architektūra įgavo renesanso stiliaus bruožus. Manoma, kad renesanso stiliui būdingus rūmus projektavo italų ir vokiečių architektai. (G. Cinis, B. Berrecis, F. Unsersas, J. Bretyfusas). Panašūs perstatymai mažiaug tuo pat metu vyko ir Krokuvoje Vavelio pilyje.

Vilniaus Žemutinės pilies rūmus iš išorės ir dalinai iš kiemo pusės vainikavo dekoratyvūs atakai. Jiems dekoruoti panaudotas serlianos motyvas (vidurinė angos dalį perdengia arka, o iš šonų arkos pėdas palaiko architravai, paremti ant poromis sugrupuotų puskolonių ir piliastų). Galbūt, atikų papuošimas serlianos yra vėlesnis (XVI a. antros pusės ar XVII a. pradžios).

Tyrimų metu griuvenose buvo rasta daug langų ir durų apvadams, karnizams naudojamų detalių bei jų nuolaužų. Rasta daug koklių. Rasta nemažai detalių iš marmuro ir smiltainio, jos puošė interjerų židinius. Surinkta nemažai dirbinių iš geležies; tai durų ir langų apkaustai, spygnos ir kt.

Dar sykį rūmai rekonstruoti po 1610 m. gaisro. Dabar rūmus atstatinėjo olandų kilmės architektas Petras Nienhartas; atstatymo darbus taip pat prižiūrėjo architektas Vilhelmas Polis. Rūmų interjerai įgavo ankstyvojo baroko bruožų, atnaujinta dalis langų apvadų, sukurtas naujas pagrindinis įvažiavimo vartų portalas. Šiaurės korpuso išorėje pristatytas vienaaukštis virtuvės priestatas. Šio remonto metu detalėms gausiai naudotas iš Švedijos atvežtas smiltainis, nes, valdant šali Narų dinastijai, buvo artimi ryšiai su Švedija. Yra žinoma, kad 1636 m. Vilniaus Žemutinėje pilyje buvo pastatyta opera „Elenos pagrobimas“. Be abejo, rūmuose šiam atvejui buvo pasiruošta, operos pastatymui pritaikytos patalpos.

Vilniaus Žemutinės pilies valdovų rūmus labai apnaikino XVII a. vidurio karas su Rusija ir Švedija. To meto bendros valstybės su Lenkija

svorio centras persikėlė į Varšuvą, ten buvo pastatyta nauja karališkoji pilis (ją, sugriautą Antrojo pasaulinio karo metais Lenkija neseniai atstatė). Vis tik Lietuvos bajorų seimeliai XVIII amžiuje nuolat prašė atstatyti Vilniaus pilį, primindami, kad karalius turėtų gyventi Valdovų rūmuose bent kas treji metai.

Anot prof. Metislovo Jučo, Vilniaus Valdovų rūmuose yra gyvenę vienuolika Lietuvos didžiųjų kunigaikščių. Jie Lietuvai davė labai daug. Valdovų rūmuose ir greta jų gimė feodalinės Lietuvos Konstitucijos, tada vadinamos privilegijomis, čia buvo sukurti Lietuvos statutai ir taip padėti ūkiniai, teisiniai ir politiniai šalies gyvenimo pagrindai. Čia, Vilniaus pilyje, gintas Lietuvos valstybingumas, 1563–1569 m. išsakyta antiunijinės mintys. 1563 m. Valdovų rūmuose Vilniaus seimas, dalyvaujant Žygimantui Augustui, neleidė likviduoti Lietuvos valstybės. Renesansiuose, o vėliau ir suborkintuose rūmuose plakė Lietuvos širdis, buvo formuojama šalies ateitis. Tokius rūmus mes ir rengiamės atstatyti.

XVIII a. Valdovų rūmų korpusuose gyveno 30 miestiečių šeimų. Caro valdžios pareidmu jie nugriauti 1799–1801 metais. Pranciškus Smuglevičius ir keletas XIX a. pirmosios pusės dailininkų savo piešiniuose dar spėjo užfiksuoti rūmų architektūros tikrąjį vaizdą. Remiantis atkastų rūmų sienų ir pamatų apmatavimais bei išlikusiais fasadų piešiniais buvo sudarytas rūmų architektūros mokslinis retrospektyvinis vaizdas, nustatyti aukštų aukščiai, patalpų suplanavimas, atiko pietinės, stogų formos. Atkurtos fasadų išklotinės. Prie pietų korpuso iš kiemo pusės suprojektuotos arkinės galerijos. Prie rytų korpuso pietinės gotikinės dalies iš kiemo pusės planuojama atkurti keletą mūrbutanų tipo atramų, palaikančių medines galerijas. Langų bei durų apvadams, fasadų karnizams bus panaudoti griuvenose rastų autentiškų detalių profilai, kai kurios autentiškos detalės bus įkomponuotos anastilozės principu. Langų ir durų apvadams bei karnizams bus naudojami iš užsienio atvežtas smiltainis.

Rūmų rytų, pietų ir vakarų korpusai buvo triaukščiai, tik šiaurės korpusas dviejų aukštų. Visų korpusų pastogės numatoma įrengti naujas patalpas. Anksčiau pastogės patalpų nebuvo, tačiau jos buvo labai aukštos, todėl dabar įrengus jose patalpas, rūmų architektūrinis vaizdas nenukentės. Vilniaus Valdovų rūmų kubatūra siekė iki 75,000 kub. m. Prieš trejetą dešimtmečių Lenkijoje atstatytos Varšuvos karalių pilies kubatūra 144,580 kub. m, taigi dvigubai didesnė už Vilniaus Valdovų rūmų. Savo apimtimi Vilniaus Valdovų rūmai panašūs į Krokuvoje Vavelio karalių rūmus.

Reikia pažymėti, kad atstatomų rūmų rūšių zonoje bei kieme po grindinių bus ekspozuojamos autentiškos XIII–XIV a. mūrinių pastatų liekanos.

Apie Vilniaus Valdovų rūmų patalpų paskirtis

Valdovų rūmų kai kurių patalpų paskirtys laikui bėgant keitėsi. Pirmiausia jos keisdavosi įvairių remontų, pertvarkymų metu. Paskirtys turėjo keistis ir su naujų valdovų

atėjimu į valdžią. Rūmuose, kuriuos atstatome, rezidavo Lietuvos Didieji kunigaikščiai Aleksandras, Žygimantas Senasis, Žygimantas Augustas. Juose apsidavė Steponas Batoras, Žigmantas Vaza, Vladislovas Vaza, juose turbūt buvo apsilankę ir Jonas Kazimieras Vaza. Rašytiniuose šaltiniuose yra žinių, kad Aleksandro žmona kunigaikštienė Elena, turėjusi savo apartamentus rytų korpuso. Rūmų rytų korpuso apartamentus turėjo ir Žygimanto Senojo žmona Bona Sforca, kuri dažnai su vyru lankydavosi Lietuvoje ir ilgesni laiką apsidavė Vilniuje (iki 1548 metų). Rūmų šiaurės korpuso, manoma, gyvenusi pirmoji Žygimanto Augusto žmona Elžbieta Habsburgaitė, o vakarų korpuso 1548 m. turėjo gyventi antroji Žygimanto Augusto žmona Barbora Radvilaitė.

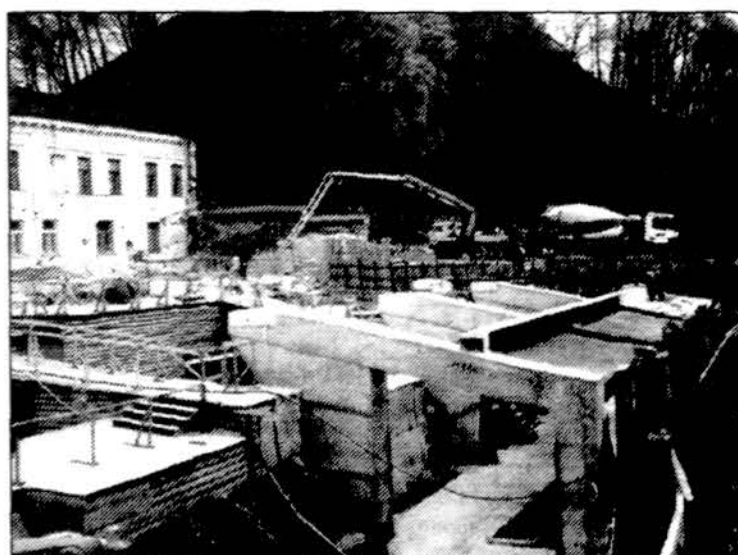
Žemutinės pilies rūmuose buvo Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių ir jų žmonių gyvenamieji (darbo, miegamieji, jų šeimos narių) kambariai, audiencijų (sosto) salė, ponų (senatorių) tarybos posėdžių salė, prieškambariai prie šių salų, lobyno patalpa, biblioteka (Žygimantas Augustas buvo sukaupęs iki 4,000 knygų biblioteką), valstybės kanceliarijos kambariai, sargybinės, koplyčia.

Apie Jogailaičių (Gediminaičių) dinastijos rezidencijose patalpų paskirtį kaitą akivaizdžiai liudija Krokuvoje ir Varšuvos karalių pilių pavyzdys. Krokuvoje Vavelyje Jogailos ir Jadvygos kambariai buvo rytų korpuso pirmajame aukšte. Praėjus šimtui su viršum metų Žygimanto Senojo miegamasis buvo šio korpuso antrajame aukšte, o Žigmanto Vazos miegamasis vėl to paties korpuso antrajame aukšte, bet kitame gale. Vavelio pilyje be įprastinių priėmimo, posėdžių salų ir šiandien minimi senieji patalpų pavadinimai: erelių kambarys, paukščių kambarys, mūšio prie Oršos kambarys, planetų kambarys, Zodiako kambarys, turnyrų salė, alchemija, kariumenės apžiūros salė, Merlino salė ir pan.

Rezidencinių rūmų apimtyje ar visai greta jų būdavo virtuvės. Vilniaus pilies rūmuose virtuvės patalpų liekanos surastos šiaurės korpuso rytiniame gale bei prie jo iš šiaurės pusės XVII a. pradžioje pristatytame vienaaukščiame priestate.

Kaip matome čia buvo apibendrintos svarbesnės istorinės žinios apie mūsų didžiųjų kunigaikščių buvimą vietos Žemutinės pilies Valdovų rūmuose. Taip pat pasitelktos Krokuvoje Vavelio ir Varšuvos karalių pilių paskirties analogijos, pažymėta, kad laiko bėgyje Valdovų rezidencijose vyko patalpų paskirties kaita. Remiantis šiomis studijomis buvo bandyta apytikriai nustatyti Vilniaus Valdovų rūmų patalpų buvusius paskirtis. Pasirinkti trys periodai: 1520–1548 m. (Žygimanto Senojo valdymo metai), 1548–1572 m. (Žygimanto Augusto valdymo metai), XVII a. pirmoji pusė (Vazų dinastijos atstovų valdymo metai). Audiencijų (sosto) salės, Ponų (senatorių) posėdžių salės, Didžiųjų kunigaikščių gyvenamosios bei darbo patalpos pagal visus duomenis turėjo būti pietų korpuso antrajame ir trečiajame aukšte. Didžiosios kunigaikštienės rezidavo rūmų rytų korpuso (korpuso buvusiam arčiau Gedimino kalno).

Nukelta į 4 psl.

Vilniuje pamažu atgimsta Valdovų rūmai...

Elytė Balkytė-Zubis. „Statusas“. Skaitmeninė technika. 2003 m.

Kokią paslaptį saugo angelai

M. K. Čiurlionio galerijai lapkričio 14-os vakarą aplankė daug žmonių: atidaroma Kanados lietuvių dailininkų paroda sužadina smalsumą, norą pamatyti, kas tie jaunieji modernieji kanadiečiai, kaip jie dirba, ką sukūrė atežva, kirsdami valstybių sienas. Meno mylėtojai priprato penktadienio vakarais lankytis galerijoje Jaunimo centre, kur juos maloniai sutinka Halina Moliejienė, o tą vakarą jų laukė ir kanklių muzika. Kaip nuoširdžiai prisipažino parodos „Crossing borders“ organizatorė dailininkė Irma Makariūnaitė — tai ne tik sienos tarp JAV ir Kanados tiesiogios perkirtimas, nes lietuvių gyvenime valstybių sienos teko kirsti protevams, boteliams, seneliams ir tėvams, tai ir žmogiškosios asmenybės kūrybinių pastangų veržimasis kirsti vidinius stabdžius, įveikiant atminties filtrus. Šioje parodoje kūrėjų pristato lietuviškų šaknų, jau svariai įsivertinę Kanados kultūros erdvėje, ir jaunesni, pradedantys savo kelią į meno aukštumas, kūrėjai.

Per pastaruosius metus šiuolaikiniame mene neįprastai paplito skaitmeninės technikos, kompiuterio galimybių kūrybinis išnaudojimas, projekcijos vaizdų sklaida, perkėlimas, išlyginimas, suglaudimas, sukarpymas, sluoksniavimas, naudojant paprasčiausią, meno įvaizdį pažadinusią, fotografiją, pajudinusią sugrįžimo ir tolimą, nežinomą, net ne savo praeitį. Kokią paslaptį saugo angelai? Klausia fotomenininkė Kristina Balunas, įkvėpimą suradusi senose architektūros paminkluose. Jos darbuose taip netikėtai susikryžuoja tapy-

biškumas, dvasingumas ir medžiagos istoriškumas. Senoji fotografija Andrew Butkevičiaus rankose atgyja. Susižavėjęs vaizdo magija, siekia nuotraukose išsaugoti senos istorijos atmosferą, praėjusio laiko ženklus. Jis pristato didelių gabaritų išpūdingas spalvotų nuotraukų transformacijas, idėja pakeičia senos nuotraukos vaizdo ir regėjimo santykį, praveria erdvę mintims ir ramiai žmogaus šypsenai. Subtiliai pajudintas kompozicijos ritmas traukia akis prie paveikslų, apie kuriuos pats autorius sako: „Mano darbai yra paprasti. Nieko daugiau, kaip suteptas langas, pro kurį žmogus žiūri, stengdamasis pamatyti, kas yra viduje.“

Prisimindama Elytės Balkytės-Zubis darbus, matytus parodoje, spėjau, kokie jie bus šioje parodoje. Tenka pripažinti, kad žiūrint į jdomius, skaitmenine technika atliktus darbus, suvoki kokios nepaprastos galimybės atsiveria kūrėjui. Elytės darbai kameriniai: individualios detalės, pagrįstos asmenine patirtimi, subjektyviais išgyvenimais, šilto, saulėto kolorito. Pavadinanti „Minties būseną“ — juos galima suvokti labai asmeniškai, įsileidžiant į savo pasaulį, o galima jiems suteikti ir universalesnės problematikos krūvį.

Nudienos eklektiškoje meninėje realybėje maišosi gausybė „senųjų“ ir „naujųjų“ meno kalbų. Jų margumas vienus domina, kitus vilioja, trečius nustebina ar net erzina. Kanadiečių paroda suka į jausmus ir protą provokuojančią meno kalbą, jie linke filosofuoti, jiems rūpi žmogaus dvasios kitimas, asmenybės vystyma-

sis, žmogiškasis ryšys, atmintis, jie stengiasi neiti formalizmo keliu. Esamojo laiko tarpas, kai jauti kiekvienos akimirkos žavesį, kai ramus buvimas, maži kasdieniai džiaugsmai ypač išryškėja dailininko Kris Jureno Gardono kelinėse. Žmogelis su smaila kepurele mūsų akyse džiaugiasi jonvabalėliais, jaukiai atsiveikina su jo lauksiančiu, paveiksle mojančiu, bičiuliu. Minkštos, ranka siūtos žmogučio skulptūros, tapyba balansuoja tarp minimalistinio ir sudėtingo vaizdo, tarp raiškaus silueto ir iliuzinės erdvės, o dominuojantys ženklai — akelės, išraiškingos, detalios išsiūtos rankos, piršteliai tarsi raktas temai atskleisti ir išvystyti.

Prabėga, pralekia tavo gyvenimo minutės tokia paprasta forma, tokiu paprastu ratu — mąsto minutės juostoje „Small Pulse“, kur skamba Sean Hadley aka Sourfly muzika, auto-

nus, apie žmonių vidinius nenusakomus ryšius kalba ir dailininko Paul Grajausko „Tai privatu, žinai“ — vokai su rašteliais. 686 vokus Paul rinko 3 metus ant kiekvieno užrašydams datą, įdedamas gautą raštelį. Tuos raštelius rašė moteris, ligonė, kuri, jausdama ryšį su žmogumi, visada primindavo — „tai privatu, žinai“. Ji šventai tikėjo, kad Paul supras jos mintis. Taip atsiranda ryšys ir pasitikėjimas. Taip išlaikoma ir atmintis, taip renkami ir dokumentai, rinkiniai, taip atsirado ir spalvų dienoraštis, — kaip malda, kiekvieną rytą tą patį lapelį žymėti spalvos dėme, nors taškeliu. Ryškio spalvingoj aplinkoj ramybe išsiskiria vaidilutės — baltaplaukės mergelės, baltomis suknytimis, dailininkės Rimos Macikunos papuoštos tautinėmis juostelėmis, vainikėliais. Pati Rima pavertusi „Barbės“ vaidilute, klausia, ar šviesiaplaukė Barbė turi simbolizuoti idealią lietuvaite? Ji tikisi, kad jos kūrinys bus priimtas su šypsena. Rima Macikuna — juvelyrė, puošia ne tik lėlytes, bet ir moteris.

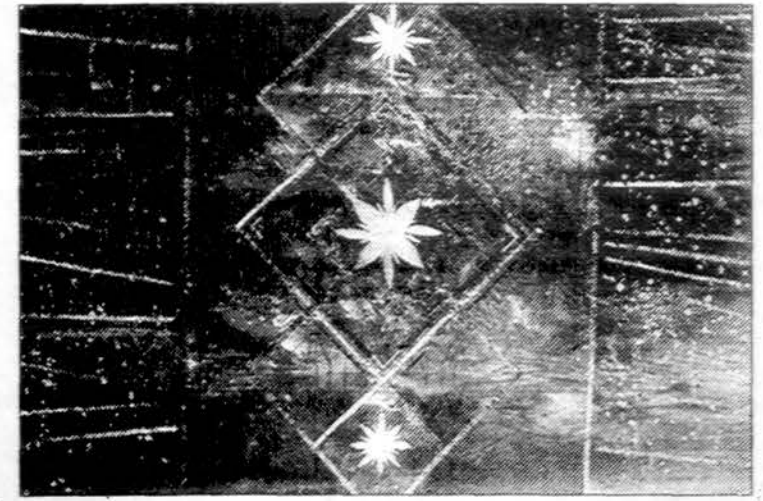
Savo kūrybą pristato, jau svariai Kanados kultūros erdvėje įsitvirtinę, ir dar pradedantys savo kelią į meno aukštumas, kūrėjai

Tūkstančius metrų džiuto siūlų teko sunerti, kaip gyvenimą nugyventi, kad sukurti apskrito silueto rusvų, pilkų atspalvių susibangavusius nėrinus, simboliškai atspindintius vidutinio amžiaus moters kūno nykstančias de-

tales. Taip dailininkė Luci Dilkus kelia moters asmenybės, jos vietos visuomenėje klausimus, taip paaikšina išpūdingos apimties nėrinį — vieno erdvėje, kito grindų plokštumoje — ekspozicijoje — parodos rengėja dailininkė Irma Makariūnaitė.

Dailininkai siūlo atrasti gamtos paslaptis, jos įvaizdžius. Čia tiesiog nepralenkia Irma Makariūnaitė. Gimusi Lietuvoje, savo darbais vis sugrįžanti į gimtinę, dažnai parodose dalyvaujanti su savo mama Rita Bulovaite-Forres, kurios skiautinių darbų — siuviniai — ryškiai spalviniai ir tematiniai išsiskiria ekspozicijoje. Nauasti, nepaaiškina, mo švėtyje sklidini ir net nesvarbu, kokios medžiagos panaudotos — popierius, kartonas, drobė, siurkštus ar šilko audinys, oda ar sidabrinė folija — darbai alsuoja gyvybe, sklaidžia energiją, traukia akį. Atmintis sugrąžina į Raudonąją aikštę — aikštę kryžių, randų ir kančios, kur liepsnojanti pašvaisčių, plytų raudonio, švintinio oranžo gyvenimo spalvą tvirtinantys atspalviai atsiremia į tamsų žemės sluoksnį ir kyla šviesiais tonais į erdves. „Auka Aušros Vartų Madonai“ — siuvinėtos ir rankomis siūtos skiautės, naudojant arashi shibori techniką, ryškus spalvingas kūrinys.

Trečiojos salės galinę sieną puošia Irmos Makariūnaitės paveikslas „Trys menuliai“ — vienintelis ryškus, tamsus su aukso, sidabro, žydrais vos menamais blyksniais. Iš juodos gėmės ryškėja gal povanadinio pasaulio vizija, dvaisios ir augalija, viršuje šalia pastatų ir laivas, savo šviesas

Irma Makariūnaitė. „Žiemos stebuklas“ Mišri technika ant popieriaus. 2003m.

atiduodantis galerijos sienai. „Esu šviesus žmogus, — sako Irma. — Gamta yra mano šventovė, kaip dievybė, kuri veda pro erdvę ir laiką. Simetriją visada atrasi mano paveikluose. Naudojama fotografiją, skaitmeninę grafiką, tapybą, koliažą, aš stengiuosi išreikšti savo jausmus ir mintis“. Intymiesnio gyvenimo momentą atskleidžiančio „Mano šventykla“ motyvo nuotaiką sustiprina gilus dekoratyvumas, kompozicijos elementai veda prie daugiamatiškumo. Skaidri, tarsi permatoma, pagrindinė paveikslų spalvinė gama išryškina medžio šakų ir šakelių motyvą, ten pat ir šventyklos atspindys.

Otis Tamasausko litografijos — vienos išpūdingiausių vi-soje parodos kolekcijoje. Ką gali reikšti žodžiai — virtuoziskai valdo spalvą, liniją, spalvinių dėmių sudėtinga kompozicija, kai kiekviename lakšte nesuvokiama, naujam, stebuklingas, pasakiškas vyksmas. Tai tie meno kūriniai traukia, su jais norisi bendrauti, tai juose, šalia dvi-matės plokštumos, atsiveria gėmės, simboliai ir šviesa, skamba muzika. Tuos kūrinus reikia matyti, pajusti. Kanados lietuvių dailininkų paroda dar veiks iki gruodžio

Dail. Irma Makariūnaitė.

7 dienos. Čia pateiktas gana platus 2002—2003 m. sukurtų kūrinių, verčiančių giliau įsigilinti, grožėtis, spektras, jie visi susilieja į rišlį, įprasminantį temą su neat-skleistom potekstėmis. Didelis parodos kūrėjos Irmos Makariūnaitės nuopelnas, kad draugija suburtą, paroda atveža, kad išleistis katalogas, kuriame pristatyti parodos dalyviai, ir pareikšta padeka Lietuvos fondui, galerijos direktoriui Algijui Janušui, Aušrelei Sakalaitei ir visiem, juos globojusiems. Apsilankykite parodoje M. K. Čiurlionio galerijoje.

Laima Krivickienė

Bronius Kviklys brangino tikrąją ištikimybę

Žurn. Bronius Kviklys.

Lapkričio 14 d. Lietuvių išeivijos institutas surengė seminarą, skirtą išeivijos žurnalistui, visuomenininkui, kolekcionieriui Broniui Kvikliui. 90-tųjų jo gimimo metinių sukaiktis proga tą vakarą savo prisiminimais dalinosi asmeniškai jį pažinoję žmonės — prof. Bronius Vaskelis, prof. Algirdas Avizienis ir kun. Antanas Saulaitis, SJ. Su B. Kviklio archyvu, kurį jis padovanojo Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centrui, susirinkusiuosius supažindino jį tvarkantis dr. Linas Saldukas. Renginio metu taip pat buvo galima apžiūrėti šio archyvo dokumentų ir B. Kviklio parengtų leidinių ekspoziciją. Kiekvieno pasisakiusiojo kalba buvo vis kitokia, papildanti kitų prelegentų mintis, tačiau visų pasakojimuose B. Kviklys prisimintas ne tik dėl svarbios visuomeninės veiklos, bet ir jo asmenybės sklaidžiamos žmogiškos

šilumos, kurią vis dar jaučia jį pažinojusieji.

B. Vaskelis, savo išsakytas mintis apibendrinęs B. Kviklį pavadindamas „žmogumi, Lietuvai gražinusi Lietuvą“. Nors profesorius teigė šį apibūdinimą pasiskolinęs iš spaudos, tačiau jis taikliai nurodė B. Kviklio visuomeninės veiklos išeivijoje svarbą. B. Vaskelis prisiminė, kaip atvykęs į Čikagą ir dirbdamas geležies fabrike, jis tuo pat metu atliko didžiulį darbą, parengdamas keturis leidinio „Mūsų Lietuva“ bei septynis „Lietuvos bažnyčios“ tomus. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad B. Kvikliui rūpėjo dešimtmetį praejusio amžiaus dešimtmetį atgaivinti Kau-no universiteto atkūrimo (dabar Vytauto Didžiojo universitetas) idėja. Šį jo rūpestį patvirtina ir Išeivijos studijų centrui padovanotas archyvas, kuriame buvo sukaupta daugybė senų knygų, periodikos,

spaudos draudimo laikotarpio, rezistencinės spaudos, numizmatikos ir filatelijos rinkiniai. Be to, šiame archyve saugomi ir žymių žmonių — A. Smetanos, Vydo, Dariaus ir Girėno — archyvai. Ypač platų B. Kviklio interesų ratą, lemusių jo archyve sukauptus medžiagos įvairumą, pastebėjo ir L. Saldukas, atsiprašydamas klausytojų, kad per trumpą laiką nepajėgė nuosekliai pristatyti visos archyve esančios medžiagos.

A. Avizienis daugiausia dėmesio skyrė B. Kviklio dalyvavimui skautų organizacijoje, pasakojo apie jo įsteigtą korporacijos „Vytis“ skyrių veiklą. Ypač svarbiu pasiekimu profesorius laiko biuletenio, vėliau žurnalo „Vytis“ leidybą, su kurios ypatumais jis supažindino klausytojus. Susirinkusiesiems buvo pasiūlyta apžiūrėti, nuo laiko pageltusius, šio žurnalo numerius, o pats A. Avizienis citavo kai kuriuos juose spausdintus straipsnius.

Kalbas apie B. Kviklio veiklą tarsi apibendrinio kun. A. Saulaitis septyniolika išpūdžių, kuriuos jam paliko bendravimas su šiuo žmogumi. Atkreipdamas dėmesį į jo žmogiškąsias savybes, kunigas parodė, kad ne vien dideli darbai ir aktyvi visuomeninė veikla primena apie B. Kviklį — ne mažiau svarbūs yra ir jo asmeniniai gyvenime puoselėti idealai, pelnę jam pagarbą. A. Saulaitis B. Kviklį prisiminė, kaip tikrosios ištikimybės tautai, tikėjimui ir kitiems žmonėms pavyzdį.

Tomas Pabedinskas

Lietuviškas filmas Torino kino festivalyje

Antrojo pagal svarbą Italijos Torino kino festivalio konkursinėje programoje Lietuvai atstovauja režisieriaus Arūno Matelio filmas „Sėkmadienis“. Evangelija pagal litiininką Albertą“.

Lapkričio 13–21 d. vykusiame festivalyje rodomi režisierių darbai iš daugelio pasaulio šalių. A. Matelio filmas įtrauktas į trumpo metražo vaidybinių kino filmų konkursinę programą ir buvo rodomas lapkričio 18 dieną. Be lietuviško filmo, šioje pro-

gramoje, A. Matelio filmas — tai vienos vasaros dienos pasakojimas iš litiininko Alberto gyvenimo. „Šis filmas tai lyg naujai pateiktas Samuel Beckett „Belaukiant Godot“ versija. A. Matelis lėtai ir ritmingai pateikia realybę, dar kinematografijoje neįsivaizduojamas situacijas, kartu įpindamas siurrealistinius elementus bei akimirks iš aistringos aplinkos stebėjimo — tai kupinas ironijos dokumentinio požiūris, — teigiama festivalio kataloge.

Lietuvišką filmą pristatantis Torino festivalis yra antrasis pagal dydį Italijoje po Venecijos kino festivalio. 21 metus iš eilės rengiamo festivalio pagrindinis tikslas — įvairiausiškai apžvelgti šiuolaikinę kinematografiją tarptautiniu mastu — tiek visus jo žanrus, tiek meninės išraiškos tendencijas. Ypatingas dėmesys šimt met bus skiriamas kylančiam kinui ir režisieriams, o konkursinė festivalio programa akcentuos kylančių režisierių naujų raškos formų ir stilių paiešką.

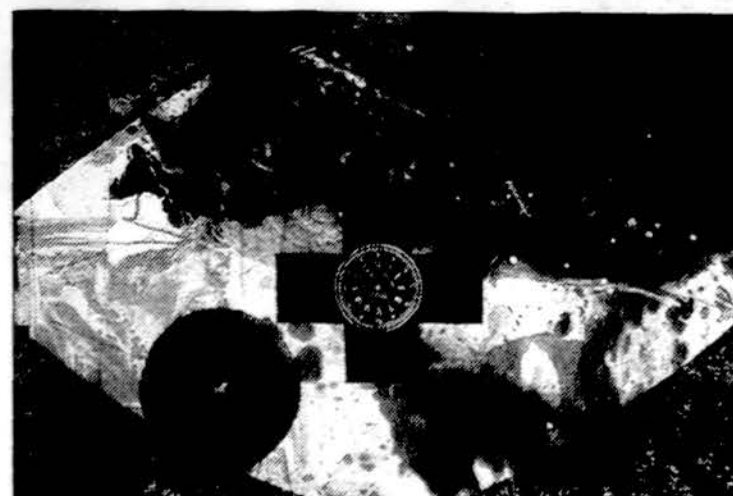
„Sėkmadienį“ festivalio atstovai pastebėjo tuoj po pirmo jo rodymo Roterdamo kino festivalyje šių metų pradžioje.

Arūnas Matelis.

Arūnas Matelis.

Arūnas Matelis.

Otis Tamasauskas. „Newfoundland pasakos, upėtakis ir arkliai“. Litografija. 2002 m.

Dailininkai kuria istorinius paveikslus

Algimantas Antanas Naujokaitis

Daug reikšmingų ir įdomių parodų surengia Vilniuje prie Gedimino kalno atstatomų Valdovų rūmų prisiglaudęs, didžiausias Lietuvoje jos praeitį vaizduojantis Nacionalinis muziejus. Dar nepasibaigus unikaliai 16–18 amžių Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės retų rankraščių, knygų, kitų iš Rusijos saugyklų gautų lituanistinių vertybių parodai, čia buvo atidaryta lietuvių dailininkų tapybos darbų eskizų paroda „Lietuvos istorija tapyboje“. Savo naujų paveikslų eskizus Lietuvos istorine tematika eksponavo nemažas būrys tapytojų. Surengti šią parodą paskatino draugijos „Pilis“ paskelbtas konkursas. Jo uždavinys — sukurti reikšmingus istorinius įvykius iliustruojančius paveikslus, kurie padėtų ugdyti valstybingumo tradicijas, tvirtintų istorinę savimone. Paveikslų vertinimo kriterijai — jų vaizdinė įtaiga, meninė kokybė, istorinis pagrįstumas bei tikslumas.

Ta proga surengtoje spaudos konferencijoje ir parodos atidaryme užsimezgė pokalbis apie istorinius paveikslus ir jų reikšmę.

Istorinio paveikslų raidą, lietuvių dailininkų darbus šioje srityje apžvelgė pagarsėjęs tapytojas Aloyzas Stasiulevičius.

— Dvidešimtajame amžiuje plastiniuose menuose įvyko dideli pokyčiai. Susiformavo abstrakčioji stilistika, siurrealizmas, kubizmas, kitos meno kryptys, — kalbėjo A. Stasiulevičius. — Tačiau šalia tų visų „izmų“ buvo kuriamas menas, kuriame labai svarbų vaidmenį turėjo siužetas, istorinis konkretumas. Prisiminkime žymiojo dailininko M. Chagall kūrybą, galingą meną Meksikoje kūrusius Die-

go Riveira, Chose Orazco. Vienas reikšmingiausių paveikslų, nutapytų 1938 m. Paryžiaus pasaulinei parodai buvo Pablo Picaso „Guernica“.

Dailininkas pažymėjo, kad istoriniai paveikslai daugelyje šalių tapo tautinio pasididžiavimo meno kūriniais. Lenkai didžiuojasi J. Matejko „Žalgirio mūšiu“, kuriame labai sureikšmintas Vytautas Didysis. Prancūzai turi E. Delacroix garsiąją drobę „Laisvė, vedanti liaudį į barikadas“. Lietuva turi šventą paveikslą — Aušros vartų Madoną. Istorinius paveikslus Lietuvoje nuo seno kūrė buvusios Vilniuje Meno mokyklos profesoriai ir auklėtiniai — P. Smuglevičius, J. Čechovičius, J. Damelis ir kiti dailininkai. Vilniaus Šventųjų Petro ir Povilo bažnyčioje italų skulptoriai sukūrė bareljefus lietuviška istorine tematika. Panašių kūrinių rasime ir kitose Lietuvos bažnyčiose.

— 1918 m. atkūrus Nepriklausomos Lietuvos valstybę ir Kaune įsteigus Karo Muziejų, buvo būtini paveikslai iš tolimes ir artimos istorijos, — tęsė pasakojimą apie mūsų istorinio paveikslų raidą dailininkas A. Stasiulevičius. — Generolas Nagevičius tuomet į užsienį siuntė du dailininkus — Vytautą Mackevičių ir Tada Kosciuską studijuoti, ruošti istorinių paveikslų kūrimui. Tam buvo būtinos specialios žinios ir pasiruošimas.

1938 m. Paryžiaus pasaulinėje parodoje, šalia išsivijoje vėliau atsidūrusio grafiko Pauliaus Augiaus–Augustinavičiaus etnografinių raizinių, kabėjo M. Bulakos istorinės tematikos darbai, skirti 1863 m. sukilimui. 1939 m. ruošiantis pasaulinei parodai New Yorke, Lietuvoje įvyko is-

torinių paveikslų konkursas. Dailininkas S. Užinskas tuomet nutapė įsimintiną drobę „Kunigaikštis Algirdas prie Kremliaus vartų“, Adomas Varnas — „Mindaugo karūnavimas“, P. Kalpokas — „Napoleonas Vilniuje priima Lietuvos delegaciją“, prezidento Antano Smetonos portretą ir kitus paveikslus. Šie paveikslai buvo nugabenti į New Yorko parodą, bet prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, paroda neįvyko. Kai kurie iš šių paveikslų dabar saugomi Čikagoje, Amerikos lietuvių Jaunimo centre.

Dailininkas A. Stasiulevičius pasidžiaugė, kad tęsiamos anų nepriklausomybės laikų tradicijos, vėl vyksta draugijos „Pilis“ paskelbtas istorinių paveikslų konkursas, surengta eskizų paroda, kurioje matome naujus mūsų dailininkų darbus istorine tematika.

Vienas šios parodos — konkurso iniciatorių, draugijos „Pilis“ narys, prof. Kazys Almenas, pabrėždamas paveikslų meniškumo reikšmę, priminė seną kiniečių patarlę: „Vienas paveikslas vertas tūkstančio žodžių“.

— Šiais laikais žodis dar labiau atpigę, didžiulima informacijos mus pasiekia vaizdais. Plakatai, skelbimai, televizijos, kompiuterių ekranai... Viso pasaulio vaizdai mirga prieš mūsų akis, o tame margumyne — beveik nieko apie mus. Beveik nieko apie mūsų kraštą, mūsų praeitį, mūsų miestą. Ar tai jau taip blogai? — klausė prof. K. Almenas ir pats atsakė: — Žiūrėk kam. Jei jautiesi, kad esi tik prakelėjantis, jei tavo adresas, kaip buvo sakoma sovietiniais laikais, — ne gatvė, ne namai, bet „sovietiskas

Parodos-konkurso „Lietuvos istorija tapyboje“ rengėjai ir dalyviai (iš kairės): draugijos „Pilis“ atstovas Edmundas Kulikauskas, vertinimo komisijos narys prof. Kazys Almenas, dailininkai — Aleksandras Vozbinas, Antanas Beinaračius, Bronius Leonavičius, Giedrius Kazimierėnas.

Algimanto Žižiūno nuotrauka.

Lietuvos nacionalinis muziejus ir 2003 m. liepos 6 d. atidengtas karaliaus Mindaugo paminklas sukurta dail. R. Midvickio.

sąjuzas", o šiais globalizacijos laikais — visa mūsų planeta — gal taip ir gerai. Bet tiems, kurie čia gyvena, taipogi tiems, kurie atvažiuoja, norėdami susipažinti su mūsų kraštu, su Lietuva — reikia daugiau. Reikia įžvelgti ne tik tai, kas yra, bet ir tai, kas buvo. Reikia istorijos. Vienas būdas, kuriuo įtaigiai galima perduoti istorijos įvaizdžius — yra istorinis paveikslas. Sakau įtaigiai, o tai reiškia — meniškai. Jei sakome menas, ištis sakome — įtaiga. Dabar gyvename menui palankiame laikotarpyje, kai jo nevaržo mados ar valstybės nustatyti rėmai. Visi stiliai priimtini, jei jie sugeba pasiekti įtaigumo, — kalbėjo prof. K. Almenas, pridurdamas, kad ši paroda tai atspindi. Paveikslų eskizų įvairovė didelė, ir tai puiku. Šis konkursas ir paroda sumanyta kaip paskata menininkams susidomėti istoriniu paveikslu. Su savo naujų ir ankstesnių darbų eskizais čia dalyvauja geras būrys dailininkų — kai kuriuos ir raginti nereikėjo. Jie dirbo ir dirba šioje srityje ir pristatė dalį to, ką kūrė.

Prof. K. Almenas pasakė, kad kiekvienas užbaigtas paveikslas, bent jau dailininko galvoje, privalo būti ir eskizu. Įžvelgti jo vertę ir įtaigumą palikime vertinimo komisijai. O mes, žiūrovai, turime retą progą pasižvalgyti salėje, kurioje visi įvaizdžiai yra būtent apie mus, apie mūsų praeitį. Žavesio pridėta ir tai, jog paveikslų eskizuose atvaizduoti įvykiai vyko būtent čia, Vilniuje, prie Gedimino pilies, prie atstatomų Valdovų rūmų arba bent jau visai netoli.

... Eini nuo paveikslų prie paveikslų ir prieš akis atsiskleidžia Lietuvos praeitis, žymios istorinės asmenybės. Štai drobėje — Mindaugo devybos dėl krikšto, jo žmonos Mortos mirtis, Pabaisko mūšis, Durbės mūšis, Kęstučio mirtis, Vytautas Didysis prieš Žalgirio mūšį, Lietuvos Statutas, Barbora Radvilaitė, 1918 m. Vasario 16-sios Akto signatarai, Lietuvos partizanų bunkeriai... Tai tik dalis temų ir įvykių, vaizduojamų parodos paveiksluose. Autorių pavardžių prie jų kol kas nėra — tik slapyvardžiai. Viskas paaiškės vertinimo komisijai paskelbus parodos-konkurso rezultatus.

***

Praėjo savaitė — kita. Lietuvos Nacionalinis (valstybinis) muziejus vėl pasikvietė žiūrovus ir dailininkus. Vertinimo komisija, susidedanti iš autoritetingų dailininkų, meno kritikų, istorikų, muziejininkų, visuomenės atstovų, paskelbė parodos-konkurso rezultatus. Geriausių istorinių paveikslų autoriais pripažinti ir premijuoti (po 2,000 Lt) tapytojai: Giedrius Kazimierėnas (už paveikslą „Lietuvos krikštas“), Bronius Leonavičius (paveikslų ciklas „Vilniaus legendos“), Aloyzas Stasiulevičius (keli istorinių paveikslų eskizai) ir Aleksandras Vozbinas („Salaspilio (Kirholmo) mūšio išvakarės“). Buvo pažymėti ir kiti dailininkai bei jų paveikslai.

— Tai dar ne viskas. Numatomi ir kiti istorinio paveikslų konkursai, — įteikęs apdovanojimus kalbėjo Vertinimo komisijos narys prof. K. Almenas.

Dailininkas A. Stasiulevičius sakė, kad tokį konkursą tikslinga surengti jau ateinančiais — 2004 metais, pakviečiant jame dalyvauti taip pat kitose šalyse gyvenančius išeivijos lietuvius dailininkus.

Atkelta iš 2 psl.

Pirmoji Žygimanto Augusto žmona Elžbieta Habsburgaitė turėjo apartamentus šiaurės korpusė, o antroji jo žmona Barbora Radvilaitė — vakarų korpuso pietinėje dalyje. Rūmų pirmuose aukštuose turėjo būti rūmų dvaro tarnų kambariai, sargybinės, lobynas, gal čia buvo ir valdovo kanceliarija.

Nustatant Valdovų rūmų patalpų buvusias paskirtis, taip pat remtasi natūros tyrimų ir turimos ikonografinės pagrindu sudaryta visų trijų aukštų patalpų suplanavimu. Specialistų nuomone jis atkurtas gana tiksliai (nors ir nėra išlikę rūmų aukštų inventorių planų).

Kokia bus atstatytų Valdovų rūmų naujoji paskirtis? Kas bus jų atskirose patalpose? Šia tema vis dar diskutuojama. Pagrindas rūmų paskirčiai nustatyti yra pateiktas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001.10.17 d. nutarime „Dėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų atkūrimo ir paskirties koncepcijos“. Šiame dokumente rašoma: „Akivaizdu, kad Valdovų rūmai kadaise buvo svarbiausias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinis, administracinis ir kultūros centras. Čia rezidavo valdovai, čia buvo pasirašomos svarbiausios tarpvalstybinės sutartys, priimami garbingiausi užsie-

nio svečiai, pasiuntiniai, sprendžiami visam kraštui opūs klausimai. Rusijos carinės valdžios įsakymas nugriauti irstantius rūmus turėjo neabejotinai politinį tikslą — ištrinti iš visuomenės atminties visus Lietuvos valstybingumo ir savarankiškumo simbolius.

Taigi atkurti šiuos rūmus nepaprastai svarbu Lietuvos valstybingumui, tai padės ugdyti valstybingumo tradicijas, įtvirtinti tautines ir pilietines vertybes, puoselėti šalies politinę savimonę ir kultūrą.

...Valdovų rūmai turi tapti istoriniu kultūros centru, kur bus siekiama pristatyti šiuolaikinei visuomenei senosios Lietuvos valstybės kultūros vertybes.

...Atkurtuose Valdovų rūmuose numatoma įrengti valstybės reprezentacijos, muziejinę ekspoziciją, švietėjiškų kultūros renginių, istorinę švietėjiškąją zonas“.

Įgyvendindama minėtą LR Vyriausybės patvirtintą koncepciją LR Kultūros ministrė R. Dovydenienė 2002.10.02 d. įsakymu Nr. 357 pavedė Lietuvos dailės muziejui „atstatomų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų atkūrimo ir pritaikymo reprezentacinėms, muziejinėms ir švietimo funkcijoms programos parengimą. Šis darbas, konsultuojantis su rūmų tyrė-

jais, projektuotojais, jau baigiamas padaryti. Anot Lietuvos dailės muziejaus specialistų, rūmai „turi tapti LDK kultūros, istorijos ir meno centru“. Taip pat pažymima, kad atkuriant rūmus, reikia „labiau laikytis rūmų atkūrimo istoriškumo principų, atsargiai ir atsakingai derinti istorinių funkcijų atkūrimo ir šiuolaikinių poveikių tenkinimo aspektus. Lietuvos dailės muziejus, turintis istoriškai vertingiausių Lietuvos kultūros paveldo objektų pritaikymo naujoms funkcijoms, pagrįstoms istorine tradicija, patirtį, pateikė rūmų lankymo schemą. Joje siūloma „suformuoti keturis tematinis autonomiškus Rūmų istorinių interjerų bei ekspozicijų maršrutus, kurie prasidėtų ir baigtųsi viename aptarnavimo centre“. Pastarasis centras (terminalas) turėtų būti po Rūmų vidinio kiemo grindiniu, įrengus toje vietoje patalpas. Šiam pasiūlymui pritarė ir tyrėjai, ir projektuotojai.

Valdovų rūmų atkūrimo ir paskirties koncepcijos plėtos gaires pateikė ir Vilniaus universiteto Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedros darbuotojų grupė. Reikia tikėtis, kad į kai kurias šių plėtos gairių teorines nuostatas bus atsižvelgta, rengiant aukščiau minėtą rūmų pritaikymo konkrečioms funkcijoms programą.

Leidiniai

Meldžiu po medžiu atleidimo

Įsiklausyti į būties lyrišką virpesį ir tai perteikti žodžiais sugeba tik jautrios klausos poetas. Nūdien šiuo sugebėjimu pasižymi keliolika Lietuvos poetų. Mielai juos išvardintčiau, bet nusikalstčiau, praleidęs kurio nors — jo ar jos — pavardę. Tad drąsiai sakau: lyrizmas gali girtis Lietuva. Ne vien krepšiniu. Šiuolaikinio postmoderno energija, kad ir kaip išradinga metaforomis ir kalbos nežabota laisvė, vis dėlto meniškumu nei kiek neprašoka trumpo lyriško kūrinio, kaupiančio savy įsiminimo galią.

Prie šios subtilios tradicinės lyros kai kuriais eilėraščiais priglūsta ir Mariaus Glinsko antras rinkinys *Pagonių poteriai*, šiemet kukliai išspausdintas Kėdainiuose, iliustruotas Ramūnės Palekaitės. Trumpoje anotacijoje rašoma, jog žurnalistas, poetas M. Glinskas yra kilęs iš Jonavos krašto. Pirmoji eilų knyga *Atminties nendrė* buvo išleista Šiauliuose 1993 m.

Rinkinio pavadinimą palydi žodžiai — „eilėraščiai / miniatūros“, kadangi pabaigoje 10 puslapių skirti neilgoms meditacinėms išvalgoms. Anraštės pažiminyse „pagonių“ nereikia, kad čia šlovinama pagonybė. Ne. Tai tik senojo lietuvių tikėjimo, susiliejusio su krikščionybe, gailėstis mus globojančiai gamtai. Trielyje „Pagonio išpažintis“ poetas be jokių užuolankų išsako savo pasaulėjautą — išvardija kelias gamtai jo padarytas nuodėmes: *gulėjau ant žydinčių samanų / sutraiskiau nekaltą dievo karvytę / giraitėje peiliu subadžiau ažuolą*, ir t.t. Užbaigia vaikišku naivumu: *daučiau nieko neatsimenu / nuosirdžiai gailiuosi / ir meldžiu*

po medžiu atleidimo. Koks vis dėlto įsimintinas paskutinės eilutės žodžių sąskambis!

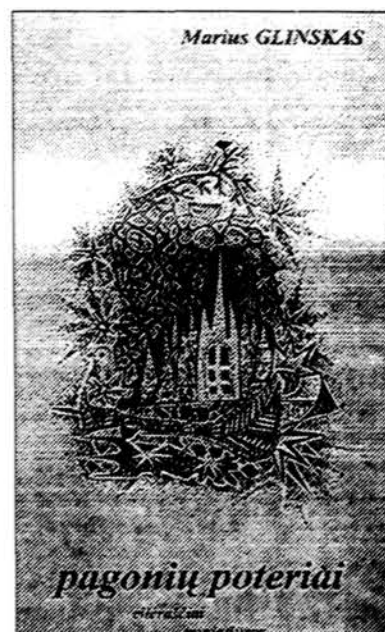
Rafinuoto bei triukšmingo avangardo skoniui naivumas gali atrodyti pernelyg lėkšta poetinė priemonė. Tačiau tikras lyrizmas, kaip ir liaudies daina, nevengia naivumo, tiksliau tarus, tos paprastos nuostabos, kuri mus kasdien praturtina, stebint net ir dažnai matomus reiškinius. Visuomet esame savotiškoje „nežinojimo būsenoje“. Tad ir skaitome nesudėtingai dėstomą išmintį: „nežinojimas gražus nes / jis niekad neklysta neperauga / į trumpalaikį žinojimą“, „atveria sielos bedugnes“, „kalbasi ne su šiuo pasauliu“.

Mano išmone, gal per dažni yra su priešdėliu „ne“ prasidedantys žodžiai bei įvardžio „nieko“ vartojimas. O gal šitoks neigimas yra būtinas Glinsko lyrizmo sistemai? Kadaise stebėdavau, kaip Henrikas Nagys, o ypač Neornamentuotos generacijos poetai, kūrė eilėraščius neigimo, neturėjimo, nebuvimo tonacijomis. Jiems tai tiko, nes laikmetis buvo kraupus.

O sakykite, kada laikmetis patenkina visus tame laike esančiuosius? Be abejo, niekad. Tad su pagrindu eilėraštyje *Neišgirstieji* M. Glinskas rašo: „Jų balsas skriejantis pavėjui / gailėsnis už rūkstancią pamiškę žolę / ar pamestą kibirą prie šulinio // jų balsas jau neveda nesutelkia / tik primena strazdo giesmę beržyne / prosenių žingsnius kiemo prieblandoje“.

Taip — liūdėti yra gražu. Tad liūdesį lyrikas ir glamonėja dažname eilėraštyje. Kad ir „Akligatvyje“: *ir niekas niekad nežino / kiek šviesos reikės*

Marius GLINSKAS

išsklaidyti / šiai bekrastei iliuzijų skraistei // ir niekas niekad nežino / kiek dykumai reikia lietaus / kad pražystų rugiagėlė (...) kiek atodusių reikia Alyvų kalne / paneš-tumei savo kryžių.

Žinoma, poetas supranta negatyvumo paradokso vertę, būtent „Atmestųjų“ trielyje byloja šitaip: *akmuo / kurį vakar atmetė / šiandien kertiniu tapo // medis / kurį pagraužė kinivarpos / sušildė degėsiais klajūną.*

Šiame trumpame *Pagonių poterių* aptarime nieko pedagogiško nepasakiau. O iš tiesų turėčiau. Pirmiausia, apie M. Glinsko išitikinimą, išspausdintą po nuotrauka užpakaliname viršelyje, kad „Eilėraščiai — tai kelias į pralaimėjimą, pasmerktąjo kelias.“ Nepatariu eilų darymo šitaip dramatizuoti. Amerikiečių Wallace Stevens, vienas žymiųjų XX a. poetų, uoliai tarnavo didžiule draudos bendrovėje. Taip pat nežinojimo ir liūdesio motyvai patraukia tol, kol nepavirsta tik asmeninio likimo verksmingu niūniavimu, ar dailia, šiek tiek senstėjusia romantika. *Pagonių poteriuose* to ne per daugiausia. Išlieka bendras išpūdis — meditacinis lyrizmas, mieliai skaitomas.

Pranas Visvydas